

Митар Ђуришић

СРЕМСКА ОПЕРАЦИЈА СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914. ГОДИНЕ

Крајем августа и почетком септембра 1914. ситуација на европским ратиштима била је брементита нејасноћама и неизвјесностима. Иако су и силе тројног споразума (Антанте) имале успјеха у почетним граничним биткама, ипак су Нијемци били у извјесном преимућству. Они су извршили дубок продор у белгијску и француску територију, овладали Бриселом и избили у непосредну близину Париза. Француска влада се 2. септембра пребацила у Бордо. Управо је требало да отпочне велика битка на Марни. Но и поред губитка знатне територије, француске, енглеске и белгијске трупе су биле бројно јаче и тренутно повољније груписане, што је обећавало значајнији преокрет на западном ратишту. Ово тим прије што је начелник њемачке Врховне команде, Молтке — млађи, прецијенио постигнуте успјехе и одвојио два своја корпуса из Француске, ради појачања снага у источној Прусској, према Русима, који су продирали ка Висли.

Тако ојачана 2. њемачка армија у источној Прусској успјела је да потуче једну за другом двије руске армије и одбаци их преко руско-њемачке границе. Али, гледан у европским размјерама, тај успјех је ипак био локалног значаја. Одлучујућа рјешења су очекивана на Марни, у Француској и у Галицији, гдје су главне руске снаге предузеле снажну офанзиву против аустроугарске армије.

Побједа на Церу, у ствари прва значајнија побједа савезника у овом рату, знатно је подигла углед српске војске. За Аустро-Угарску, нарочито за команданта њене Балканске војске Поћорек, пораз на Церу био је чак више морално-политички него војнички. Због тога су они настојали да утисак који је тај пораз изазвао изгледе и Србију што прије баце на кољена. Међутим, пошто је главнина 2. аустроугарске армије из Срема морала да се пребаци у Галицију, било је неизвјесно да ли ће остатком снага, од двије ојачане армије, Поћорек бити у стању да тај задатак изврши. Врховна команда није била склона да у то повјерује. Министар спољних послова, Берхтолд, истицао је да би побједа на Балкану била добродошла, али да се треба чувати евен-

туалног новог неуспјеха у Србији, јер би он веома лоше одјекнуо. Због тога је Берхтолд захтијевао да се снаге из Срема не повлаче, како би Поћорек био у стању да постигне одлучујући успјех. Слом Србије и Црне Горе требало је, наиме, црнојуту монархију да ријеша многих главобоља, јер су симпатије њеног словенског живља за ове двије балканске земље биле веома велике, а с друге стране Турска и Бугарска, а можда чак и Румунија, у том случају би се, бар су у Бечу то жељели, одмах определијелиле за централне силе. Врховна команда није прихватила овај Берхтолдов захтјев. Па ипак, миљеник двора, Поћорек, успио је да и мимо опирања Врховне команде добије одобрење за нову офанзиву против Србије.

Да би ублажила скроз неповољан утисак због пораза на Церу и прикрила своје праве намјере, Аустро-Угарска је ширила дезинформације да је према Србији предузимала само казнену експедицију, која је успјела, те она више, наводно, нема офанзивних намјера на Балкану. Будући да су те дезинформације коинцидирале с одвлачењем снага 2. армије из Срема за Галицију и помјерањем Поћореквих снага дуж доње Дрине, ради припреме нове офанзиве, код Антанте се укоријенило увјерење да Аустро-Угарска стварно повлачи главнину својих снага с фронта према Србији. Због тога су Французи, а нарочито Руси, упорно инсистирали да и српска војска пређе у офанзиву.

Пашић је повјеровало вијестима о повлачењу непријатељских снага са српских граница и предочио Врховној команди да би „с политичког гледишта“ било корисно прећи у офанзиву.

Тридесет првог августа у Врховној команди је одржан састанак, коме су присуствовали и команданти армија и на коме је разматран овај захтјев савезника. Мада није сасвим повјеровала вијестима о повлачењу непријатељских главних снага за Галицију, Врховна команда је имала податке да се дијелови „појединачних корпуса повлаче у том правцу“, па је њена општа „импресија“ била да је усљед даљег надирања Руса у Галицији непријатељ према Србији „ослабљен у извесној мери“.¹ Па ипак, слабо опремљена, у два претходна рата и у тек завршеној церској бици веома исцрпена, српска војска није била у стању да предузме офанзиву ширих размјера. Али су обзиром савезничке солидарности ипак гонили Врховну команду да предузме офанзиву, макар и дијелом снага. Стога је одлучено да се пређе у офанзиву крилним групацијама: на сјеверу, преко Саве, 1. армијом и једном дивизијом из 2. армије и преко Дрине, у источну Босну, Ужичком војском, чије је лијево крило и бок требало да штити црногорска Санџачка војска. Главнина 2. и 3. армије требало је да и даље остане у одбрани, на десној обали Дрине.

¹ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 11, фасцикла 1, бр. 2, Операцијски дневник српске Врховне команде (убудуће: ОДВК).

Четвртог септембра Врховна команда је издала директиву за форсирање Саве. Прва армија је добила задатак да пређе ријеку на изабраном мјесту преласка,² разбије непријатеља на лијевој обали, овлада Сремом и одбацујући непријатељске снаге „од Фрушке Горе на исток“ спријечи њихово везивање са главним аустроугарским снагама на Дрини. Тимочка дивизија I позива, из 2. армије, требало је да покуша и по могућности пређе Саву у рејону Сремске Митровице, по евентуалном овлађивању Митровицом добро је утврди, стварајући тако јаки мостобран и одатле врши што јачи притисак на непријатеља, „у циљу олакшања и потпомагања акције I армије.“³ Команди Одбране Београда наређено је да артиљеријском ватром и демонстрирањем мањих пјешадијских дијелова везује непријатељске снаге из рејона Земуна.

Прва армија имала је у свом саставу Дунавску дивизију I, Шумадијску дивизију I и Коњичку дивизију. Дунавској дивизији био је придат Обреновачки одред, јачине једног ојачаног пука (7. пук II).

Петог септембра команданти дивизија добили су заповијест у армијском штабу, у с. Владимирцима. Шумадијска дивизија I добила је задатак да пређе Саву на одсјеку Ново Село — Подгоричка ада, и то: један пук, помоћу понтона, у рејону Подгоричке аде, два пука дереглијама у рејону с. М. Дубоко, а један пук преко понтонског моста, кад буде подигнут, у рејону Новог Села. По преласку ријеке требало је да очисти од непријатеља западни дио Купинског кута и сав простор до у висину с. Обрежа, и на линији Обреж — Витојевачко острво образује западни дио мостобрана. Село Обреж да утврди као јаку отпорну тачку.

Дунавска дивизија I требало је једним пуком, на понтонима, да пређе Саву код Скеланске аде, а осталим снагама преко моста у Новом Селу, иза дијелова Шумадијске дивизије. Задатак јој је био да очисти источни дио Купинског кута и образује источни дио мостобрана на линији с. Прогар — с. Ашања.

Коњичка дивизија требало је да пређе преко моста иза Дунавске дивизије и да одмах упути извиђачке органе, са циљем да што је могуће дубље извиде непријатељску територију на правцу Инђије и с. Кленка. Коњички пукови пјешадијских дивизија и коњички дијелови Обреновачког одреда образовали су армијску коњицу, чији је задатак био да се креће на зачељу Коњичке дивизије, а по преласку Саве да организује извиђање у правцу Сурчина, Старе и Нове Пазове.

² Према наређењу Врховне команде командант 1. армије, генерал Петар Бојовић, још 25. августа је одредио комисију, с начелником штаба армије на челу, да извиди Саву између с. Ушћа и Шапца и предложи најпогодније мјесто преласка. Комисија је одабрала рејон Купинског кута, између с. Новог Села и М. Дубоког. (Архив В. И. И., пописник 4. кут. 1, бр. 1, Операцијски дневник 1. армије, стр. 128 : приложени комисијски извјештај).

³ ОДВК, стр. 266, приложена директива Обр. 2501, од 22. августа 1914 (документа су датирана по старом календару).

Армијска артиљерија је образовала двије групе. Десна је постављена у рејону Ворбиса (југозападно од Скеланске аде), а лијева на Орлачи, југоисточно од Подгоричке аде. Задатак им је био да подржавају пјешадију и коњицу при преласку Саве и образовању мостобрана. Посљедњи је требало да пређе Саву Обреновачки одред, такође на мосту код Новог Села, и да у рејону Купиноке греде образује армијску резерву.⁴ Прелаз је требало да отпочне 6. септембра у 1 час.

О непријатељским снагама у Срему ни Врховна команда ни команде армија нијесу имале поузданих података. Врховна команда је, наиме, сматрала да су главне снаге 4. и 9. аустроугарског корпуса одвучене у Галицију, а да су у Срему остали само слабији дијелови „за осматрање и обману“.⁵ Ништа прецизније податке нијесу имале ни команде 1. и 2. армије.

На правцу прелаза 1. армије и Тимочке дивизије I, у ствари, лијеву обалу Саве бранили су 12. и 32. ландштурмски пук, док је 29. пјешадијска дивизија била размјештена у рејону села: Шашинци, Буђановци, Никинци. До 6. септембра требало је и 7. пјешадијска дивизија да се прикупи у рејону села Платичева и Руме, али су је ови догађаји затекли у рејону Земун — Сурчин. Ове двије дивизије су се припремале да у духу Поћорекове одлуке за офанзиву пређу Саву у рејону с. Јарка.⁶ У Босуту је била 104. ландштурмска бригада. Командант 29. дивизије, генерал Краус, још 3. септембра је обавијештен о предстојећој офанзиви српске војске у Срему. Према том обавијештењу главне српске снаге требало је да пређу Саву низводно од Митровице, а помоћне снаге би демонстрирале у рејону Београда. Краус није сасвим повјеровао овом обавијештењу али је ипак предузео мјере да у случају потребе буде спреман за интервенцију.⁷

Непријатељске снаге су, дакле, биле знатно јаче него што се претпостављало, а сем тога, како видимо, биле су обавијештене и о српском плану за офанзиву.

Прелазак преко Саве

Дунавска дивизија I била је размјештена у рејону Велико поље, Грабовац. Њен 18. пук отпочео је прелазак у три колоне, у рејону Скеланске аде, али је наишао на снажан отпор непријатељске пјешадије на лијевој обали, подржаване артиљеријом из с. Купинова. Међутим, у рејону Купинског кута непријатељских

⁴ Операцијски дневник 1. армије, прилог уз стр. 147.

⁵ ОДВК, прилог уз стр. 153.

⁶ Алфред Краус, Узроци нашег пораза, Бгд, 1938, стр. 160.

Поћореква офанзива, из Срема преко Саве и из Босне преко доње и средње Дрине, требало је да отпочне 7. септембра.

⁷ Исто.

снага на обали није било. То је олакшало постављање моста у Новом Селу, преко којег су убрзо пребачени дијелови Шумадијске дивизије. Због тога је наређено 9-ом а затим и 4. пјешадијском пуку, као и 3. пољском дивизиону Дунавске дивизије I, да се пребаце преко моста одмах иза Шумадијске дивизије и продуже ка с. Купинову. Девети пук је прешао Саву око 7 часова и до подне успио да овлада Купиновом, а затим је са једном батеријом тек пристиглог 3. дивизиона продужио напад ка с. Ашањи. Четврти пук, који је пребачен око подне са преостале двије батерије 3. дивизиона, упућен је ка с. Прогару. Оба пука су овладала линијом Прогар-Ашања до 16 часова и, у духу наређења команданта дивизије, отпочела утврђивање мостобрана на тој линији.⁸ Осми и 18. пук, пионирски полубаталјон, штаб дивизије и приштапски дијелови прикупили су се око 15 часова у Купинову.

Код Шумадијске дивизије I само је лијева колона (11. пук I) наишла на нешто јачи отпор у рејону Подгоричке аде, док је прелаз средње (12. и 19. пук) и десне (10. пук) колоне изведен неометан од непријатеља. Међутим, око 5 часова и пребачени дијелови 11. пука били су довољно јаки да одбаце непријатеља од обале и обезбиједе прелазак осталих снага пука.

У 10,45 часова, када је била пребачена готово сва дивизија, командант, пуковник Божићар Терзић, наредио је да пукови средње и лијеве колоне продуже напад и што прије овладају линијом Обреж — Витојевци. Савлађујући слабији отпор на овом правцу, 11, 12 и 19. пук успјели су до 17 часова да овладају овом линијом и приступе њеном утврђивању.⁹

Коњичка дивизија је прешла Саву око 16,30 часова и до 23 часа прикупила се јужно од с. Обрежа. Њени извиђачки дијелови, још раније упућени, већ су били успоставили контакт с непријатељем у правцу села Деча, Карловчића, Огара и Грабоваца.¹⁰

Армијска коњица је пребацила извиђачке дијелове око подне, а њена главнина је прешла Саву у 18 часова. Пред вече се прикупила у рејону Купинова.¹¹

Благовремено извршене припреме и околност да непријатељ није очекивао прелаз главних српских снага на овом правцу обезбиједили су пун успјех при пребацивању 1. армије у Срем. Она је без великих напора савладала отпор слабијих непријатељских дијелова и сада је била у могућности да утврди заузети мостобран и обезбиједити повољне услове за продужење операције.

Док су припреме 1. армије за прелазак у Срем биле благовремене и темељите, код Тимочке дивизије I то није био случај.

⁸ Архив В. И. И., ЈНА, кут. 329, ф. 1, бр. 5/1, Релација Дунавске дивизије I.

⁹ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 404, ф. 1, бр. 4/1. — Релација Сремске операције (Шумадијске дивизије I).

¹⁰ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 4, ф. 1, бр. 5/1. Релација Коњичке дивизије и Операцијски дневник 1. армије, стр. 159.

¹¹ Операцијски дневник 1. армије, стр. 155.

Она је била размјештена у селима Дуваништу и Липолисту у Мачви, на око 45 километара од Чеврнтије, гдје је требало да пређе Саву.¹² Дивизија је тих дана преоружавана. Умјесто старих српских брзометки, добијала је нове руске пушке. Само два пука су успјела да изврше прва пробна гађања. Друга два ни то нијесу стигла да учине, а у дивизији је владало увјерење да је нова пушка слабија од старе.

Командант дивизије, генерал Владимир Кондић, добио је задатак у штабу 2. армије, у Богатићу, 5. септембра, око 7 часова. Армијском заповијешћу је задатак дивизије добио нешто категоричнији вид, у односу на онај из директиве Врховне команде, па га је командант дивизије схватио као обавезу да форсира Саву, заузме Митровицу и од ње створи јак мостобран. Прелазак је требало да отпочне у поноћ 5/6. септембра, тј. један час прије 1. армије.

Дивизији су била придата два коњичка ескадрона и мостови трен 2. армије. Овај трен је располагао понтонима за израду моста од преко 400 метара. Међутим, 4. септембра, по наређењу начелника инжињерије Врховне команде, из њега је узет 21. алуминијумски понтон и придат 1. армији, тако да је остатком понтона могао да се постави мост од свега 325 метара, а Сава код Чеврнтије била је широка 380 метара. Што је још горе, од преосталих понтона добри су били само 9 алуминијумских, док су сви дрвени понтони били веома стари и трошни, већином једанпут расходовани прије рата.¹³

Командант дивизије вратио се у свој штаб, у Липолист, у 9,30 часова и одмах јединицама издао наређења за покрет ка селима Глушци и Ноћај. Покрет је отпочео око 11 часова. Командант се са начелником штаба упутио аутомобилом ка Чеврнтији, ради избора мјеста за подизање моста. Око 20.45 часова вратио се у Глушце, гдје је пристиглим јединицама дивизије издао заповијест за форсирање Саве.

Одлуком команданта образоване су двије колоне. Десна, са става 13. и 15. пук, са 5 батерија Тимочког артиљеријског пука и пионирским полубаталјоном, под командом пуковника Божидара Јанковића, команданта 14. пука, и лијева: 20. пук, са једном батеријом и водом коњаника, под командом пуковника Ђуре Докића, команданта 20. пука.

Пуковнику Јанковићу је наређено да с колоном одмах изврши покрет преко с. Узвећа, Црквине и Јасенове греде ка Сави, и изврши све припреме за пребацивање „мостове заштите“, док ће задатке за даљи рад добити на лицу мјеста. Лијева колона требало

¹² У ствари, то мјесто прелаза је тек 4. септембра изабрала једна комисија, у којој није био ниједан члан из Тимочке дивизије. О резултату њеног рада командант дивизије је обавијештен тек 5. септембра изјутра.

¹³ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 220, ф. 7, бр. 58/1 — Релација команде мостових тренова 2. армије, Обр. 12, од 4. септембра 1914.

је да избије на десну обалу Саве у рејону Митровице и снажном артиљеријском ватром организује демонстрацију, али да не прелази Саву.

Четрнаести пук је задржан у резерви, док је дивизијском Коњичком пуку наређено да за вријеме преласка пјешадије преко Саве дејствује „на десном боку дивизије према Јарку“ и посаду Јарка „држи у шаху“, како би спријечио њен евентуални напад ка Чевртији.¹⁴

Пребацавање мостове заштите требало је да организује командант мостовог трена, а затим да приступи постављању моста за прелазак главнине десне колоне.

Покрети јединица настављени су касно ноћу. Ка Чевртији је водио само један пут, ван којег је, мочварним земљиштем; било немогуће кретање, а пошто почети марша појединих дијелова десне колоне нијесу били добро синхронизовани, настало је мијешање јединица, што је успоравало покрете и замарало ионако уморно људство. Због тога су јединице са закашњењем отигле на Саву: зачеље челног, 13. пука, тек у 2,30 часова, 15. пук у 4 часа, дио мостовог трена у 2,30 а остатак тек у 7 часова.

По пристизању на Чевртију, командант дивизије наредио је да десна колона, по преласку Саве, упути дио снага на линију с. Шашинци — Баре — Манђелошка бара, осигуравајући се од с. Јарка, а пионирски полубатаљон да употријеби за утврђивање мостобрана на насипу дуж пута Јарак — Митровица. Петнаести, а затим и 14. пук, чим се пребаци на лијеву обалу, да се упуте ка Митровици у циљу њеног заузимања. Само је дио 14 пука, требало задржати на насипу ради заштите мостобрана и обезбјеђења везе с позадином.¹⁵

Први понтони спуштени су у воду у 5,15 часова, али су подвргнути снажној непријатељској ватри с лијеве обале. Била су потребна још пуна два часа док се поставе артиљерија и неки пјешадијски дијелови на десној обали Саве, да би се неутралисао отпор непријатеља на супротној обали. Тек у 7,20 часова, када је тај отпор сасвим ослабио, пребачени су први дијелови 13. пука. У току сљедећа два часа пребачен је читав пук. Његов 4. батаљон оријентисан је ка Јарку, 1. и 3. ка Шашинцима а 2. ка Митровици.¹⁶ Затим је пребачени 1. и 4. батаљон 15 пука,¹⁷ двије чете пионирског полубатаљона и 4. батерија 2. дивизиона (3 топа). Пре-

¹⁴ Архив В. И. И. ЈНА, пописник 6, кут. 1, бр. 1, Операцијски дневник Тимочке дивизије I.

¹⁵ Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1925, књига II (ВПС, II...), 69—70 и Операцијски дневник Тимочке дивизије, I, стр. 92—93.

¹⁶ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 36, бр. 4, Операцијски дневник 13. пука и кут. 36, бр. 6, Релација 4. батаљона 13. пука Тимочке дивизије I.

¹⁷ Овај посљедњи без једне чете.

бацивање ових дијелова је трајало до 14,30 часова,¹⁸ када је даље пребацивање обустављено због постављања моста.

Почетни успјеси су изазвали знатну дозу оптимизма код команде дивизије, па чак и код команданта 2. армије војводе Степе Степановића, који је на Чеврнтију стигао око 8 часова 6. септембра и ту се задржао више од два часа. По повратку у свој штаб он је извијестио Врховну команду да пребацивање Тимочке дивизије иде несметано и да ће се, како изгледа, „Митровица моћи заузети још данас“.¹⁹

Мост је почео да се ради у 12,30 часова. Радови су текли веома споро и с пуно тешкоћа. Требало је „прекрајати“ расположиви материјал, да би се на рачун чврстине и сигурности обезбиједила потребна дужина моста. Сем тога, недостајаће људство, које је са изузетим понтонима упућено 1. армији, надокнађивано је инжењерцима, а дијелом и људством из коморе, које није било стручно за овај посао. Па ипак, до 18 часова подигнут је већи дио моста. Требало је да се постави још пет распона и да се мост доврши.²⁰ Али, неповољан обрт на лијевој обали спријечио је да се и тај дио посла обави.

Иако је од раних јутарњих часова почео добијати извјештаје о пребацивању српских снага преко Саве, генерал Краус је тек око 11 часова сазнао да је једна јака српска групација прешла у Срем, источно од Митровице. Претпостављајући да се то остварује информација према којој ће главнина српских снага форсирати ријеку баш у том рејону, он је одлучио да с дивизијом интервенише ка Чеврнтији. У том смислу наредио је 74. пуку, из Шашинаца, да српске снаге задржи што „ближе уз Саву“; 94. пук (који је са 74. пуком сачињавао 58. бригаду 29. дивизије) добио је задатак да врши обухват са сјеверозапада, а 57. бригада (42. и 92. пук) да се прикупи у Јарку и одатле бочно напада ка мјесту преласка српских снага.²¹

Док се непријатељ припремао да одбаци српске снаге преко Саве, командант десне колоне Тимочке дивизије наредио је команданту пребаченог 13. пука, у 12,30 часова да упути двије чете ка Митровици ради насилног извиђања и да заузме Јарак, а три сата касније и да заузме с. Шашинце.²² На тај начин 13. пук је уплетен у тешке борбе и на врло широком фронту. Те борбе су биле најјаче на правцу ка Шашинцима, а затим и ка Јарку. Командант пука је ојачавао своје батаљоне у првој линији прислиглим дијеловима 15. пука, тако да му је око 16 часова остала још само једна чета у резерви. Умјесто да је побољша, он је своју ситуацију тиме знатно погоршао.

¹⁸ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 43, ф. 1, бр. 8: Операцијски дневник 15. пука. стр. 25.

¹⁹ Архив В. И. И. ЈНА, кут. 9, ф. 1, бр. 2, Релација 2. армије, 10. табак.

²⁰ Наведена релација мостових тренова 2. армије.

²¹ А. Краус, н. д. стр. 160—61.

²² Операцијски дневник и релација 13. пука.

Напад који су дијелови 13. и 15. пука предузели с насипа дуж пута Јарак — Шашинци око 16 часова, у почетку је имао успјеха. Отпор 74. пука био је сломљен и непријатељ се повлачио ка Шашинцима. Међутим, умјесто да такву ситуацију искористе, српски батаљони нијесу вршили гоњење, а по накнадном наређењу су се чак повукли на полазне положаје.²³ Тиме је непријатељу пружена могућност да се среди и пређе у противнапад. Он је то, додуше, учинио само на правцу 2. батаљона, и то не нарочито jakim снагама, али је и то било довољно да изазове веома тешке посљедице. Други батаљон је, наиме, у паници појурио ка Сави. Дијелови 1. и 3. батаљона при повлачењу такође се нијесу задржали на насипу, већ су се повукли ка мјесту преласка. У истом правцу повукла се и 4. батерија, дижући при том велику буку и прашину. Некоме се учинило да то наступа непријатељска коњица па је дат трубни знак „коњица“²⁴ То је појачало ионако велику панику, нарочито код рањеника, који су у великом броју и потпуно незбринуте очекивали довршење моста. Прије него је ствар са „непријатељском коњицом“ расвијетљена, маса рањеника и здравих војника појурила је ка недовршеном мосту. Неучвршћени ногари, моснице и понтони нијесу издржали, већ су под тако великим теретом попустили и заједно с војницима почели да тону. Снажнији војници пливали су дуже и хватајући се за чврсте дијелове моста покушавали да се домогну десне обале. Многи су хватали даске и греде да би помоћу њих прешли Саву или су, потпуно избезумљени од страха, једноставно газили воду и налазили смрт у матици ријеке.

Требало је више од једног часа док су официри на лијевој обали успјели да с револверима у рукама поврате ред. Од људства поред обале био је формиран један комбиновани батаљон, под командом потпуковника Милана Миљковића, и постављен на удаљењу 600 метара од обале, као непосредна заштита моста.

До 21 час трајало је затишје. Понтонири су и даље радили на мосту, али без изгледа да га убрзо доврше. А без моста било је немогуће ојачати снаге на лијевој обали. И не само то — било је немогуће доставити им муницију, у којој су већ озбиљно оскудијевале.

У међувремену у рејону Јарка прикупљена је 57. бригада која је у 21 час прешла у напад правцем Јарак — Легет (мјесто преласка), с тим што је 92. пук нападао уз обалу, а 42. пук сјеверније и паралелно с њим. Њихов напад подржавао је артиљеријски пук 29. дивизије, са западне ивице Јарка.

Пошто је Тимочки коњички пук већ био привучен код моста, ради пребацивања на лијеву обалу, десни бок 13. пука остао

²³ Релација 4. батаљона 15. пука и изјава мајора Савковића (Архив В. И. ЈНА, кут. 220, ф. 1, бр. 58/1).

²⁴ Архив В. И. ЈНА, кут. 466, бр. 1. — Рукопис генерала Душана Стефановића: „Бој код Чеврнтије 6. IX 1914. г.“

је незаштићен. То је олакшало рад 57. аустроугароке бригаде која је и иначе била бројно неупоредиво јача од српских снага на лијевој обали Саве.

Мада су пружали снажан отпор нападачу, дијелови 13. пука нијесу били у стању да се одупру његовом снажном притиску. Прво је сломљено десно крило а затим и центар 4. батаљона, чији су остаци затим нагло почели да одступају. Многи су потражили спас у ријеци, али су по мјесечини, на обали и у води били изложени уништавајућој ватри непријатеља.

Послије краћег предаха 57. бригада је продужила напад, сада уз директно садејство дијелова 58. бригаде, са сјеверозапад-ног правца од мјеста преласка. Тиме су 13. и дијелови 15. пука били директно угрожени са оба бока и лишени сваке помоћи са десне обале. У таквој ситуацији они нијесу били у стању да пруже организован отпор. Поново је маса војника, као бујица, појурила ка Сави, да на мосту потражи спас. Двије групе војника успјеле су да се дочепају моста и појуре ка десној обали. Њима су слиједиле нове, још веће, под чијим су се теретом срушили носари моста. Понтони, избушени мецима непријатељске пјешадије, која је већ пристизала на обалу, почели су да се пуне водом и иначе недовршени мост постао је неупотребљив. Од људства које је јурило к њему, само нарочито снажни и вјешти пливачи су се спасли. Све остало се потопило или пало у непријатељско заробљеништво. Погинуло је, или нестало, 83 официра и 6.230 војника, а рањено 5 официра и 29 војника.²⁵

Командант дивизије сјутрадан је приступио организовању одбране десне обале Саве, у циљу спречавања евентуалног преласка непријатеља у Мачву.

Овај неуспјех Тимочке дивизије I наступио је као резултат читавог низа грешака учињених почев од Врховне команде па до команде јединица пребачених на лијеву обалу Саве. Сама дивизија је несрећно одређена за овај задатак баш у вријеме проружавања. Задатак је дуго чуван у тајности од њеног команданта, тако да му није пружена могућност да изврши потребне припреме. Сем тога, она је за кратко вријеме морала да пређе удаљење од 45 километара и да потпуно преморена с великим закашњењем стигне на мјесто преласка. Мостови парк је био недовољан и у изразито лошем стању. Није било ни довољно података о непријатељу, па су почетни успјеси прецијењени а пребачене јединице препуштене саме себи. Уједно, давани су им сувише

²⁵ Операцијски дневници 13. и 15. пука и релација пионирског полубатаљона и мостових тренова 2. армије.

Недостају званични подаци о непријатељским губицима у овим борбама. Генерал Кондић је на суђењу 1927. године изјавио да су ти губици, према подацима који су добијени званичним путем од аустријског Министарства војног, износили 197. мртвих, 1.525 рањених и 269 несталих, тј. укупно 1.991 човјек.

амбициозни задаци. И пошто су у таквом стању ~~изложени~~ удару неупоредиво надмоћнијег непријатеља, пораз је био неизбјежан.

Додуше, постигнут је оперативни циљ. Непријатељ је обманут и он је интервенисао ка помоћним, а не ка главним српским снагама. Тиме је 1. армији омогућено да се утврди на мостобрану и припреми за офанзиву. Али тај успјех је исувише скупо плаћен. Да се није ишло по сваку цијену на постављање моста, пребаченим јединицама било је могуће обезбиједити повратак на десну обалу.²⁶

Утврђивање мостобрана и офанзива 1. армије

Командант 1. армије сазнао је за неуспјех на Чеврнтији 7. септембра у 5,40 часова. Та вијест га је снажно импресионирала и он није желио да се излаже ризику, тим прије што су подаци које је имао о непријатељу још увијек били непотпуни и контрадикторни. Према неким, наиме, у Буђановцима је било 15 — 17.000, а у Руми чак 30.000 непријатељских војника.²⁷ Због тога је генерал Бојовић наредио да Дунавска и Шумадијска дивизија убрзано наставе утврђивање достигнуте линије, а Коњичка дивизија и армијска коњица да продуже извиђање у одређеним правцима. Извјештавајући о томе Врховну команду генерал Бојовић је саопштио своју одлуку да заузету линију упорно брани све док се не расвијетли ситуација код непријатеља.²⁸

Армијска коњица је тога дана овладала селима Бољевци и Јаково и закључила да се у рејону Сурчина налазе 2—3 пука непријатељске пјешадије, са ојачањима. Коњичка дивизија је овладала Товарником и Грабовцима и затворила правце који са сјевера и сјеверозапада изводе ка Товарнику и даље на југ, ка мостобрану.

У ствари, у ширем рејону Земунa била је 7. аустроугарска пјешадијска дивизија, а 29. дивизија, послије борби код Чеврнтије, поново се прикупљала у рејону Шашинци, Јарак. Генерал Краус је очекивао да 1. српска армија крене ка Руми, па да удари у њен лијеви бок.²⁹

²⁶ Седмог септембра, на предлог војводе Степе Степановића, смијењени су са дужности командант и начелник штаба Тимочке дивизије I. Другог јануара 1915. године генерал Кондић је осуђен на годину дана затвора, с тим да казну издржи по завршетку рата. Послије рата, међутим, ослобођен је издржавања казне, а на поновљеном суђењу, 1927. године, потпуно рехабилитован, с мотивацијом да није било разлога за кривично гоњење.

²⁷ Наређење команданта 1. армије Обр. 933, од 25. августа, прилог Операцијском дневнику 1. армије, стр. 162.

²⁸ Операцијски дневник 1. армије, стр. 163.

²⁹ Osterreich — Ungarus Letzter Krieg 1914—1918 (Lecter Krig), Беч, 1931, стр. 608.

Командант 1. армије 8. септембра је дошао до приближно тачног закључка о снази непријатеља пред његовим фронтом. Он је, наиме, закључио да су у питању двије непријатељске дивизије, са 40 топова и једним коњичким пуком. Али будући да је тога дана у Обреновац пристигла Дунавска дивизија II позива, која му је била придата, он је намјеравао да пређе у офанзиву тек пошто се и она пребаци у Срем, а до тада да настави утврђивање и извиђање непријатеља. У том смислу је и одобрио захтјев команданта Дунавске дивизије I, пуковника Миливоја Анђелковића, да једним пуком изврши напад ка Сурчину, у циљу насилног извиђања.³⁰

Пуковник Анђелковић је, међутим, намјеравао да овај напад изведе знатно јачим нагама, упркос опирању команданта армије. Али прије него га је и предузео, 14. бригада 7. аустроугарске дивизије извршила је напад из рејона Сурчина 9. септембра у 5,30 часова. Дијелови 4. прекобројног пука и армијске коњице морали су да се повуку ка Прогару, док је 8. пук пружио знатно јачи отпор на правцу манастира Фенека. Непријатељски напад је око 10 часова задржан, па је командант Дунавске дивизије одлучио да пређе у противнапад. Он је упутио 8. пук у напад ка линији с. Бечмен — с. Петровићи, а 1. батаљон 9. пука на с. Деч. Пошто су ове јединице наишле на снажан отпор, командант дивизије је накондно послао два батаљона 18. пука ка Дечу, а један батаљон 4. пука ка Бечмену, тако да су с овим ојачањима обје нападне групе до пред вече успјеле да заузму поменута села.³¹ Командант дивизије намјеравао је да сјутрадан продужи напад ка Сурчину и Добановцима. Он није ни слутио да су се непријатељске снаге већ те вечери повукле ка Старој Пазови, напуштајући и Сурчин и Земун.³²

Осмог септембра Поћорекове главне снаге су прешле Дрину, и то 5. армија у рејону ушћа Дрине и код Лиманске аде, а 6. армија код Зворника, Дрињаче и Љубовије. Друга српска армија успјела је да нанесе непријатељу тешке губитке, нарочито на Парашници, и да принуди 5. аустроугарску армију на повлачење.³³ Шеста армија, међутим, успјела је да заузме важне позиције на десној обали Дрине. У даљем дјејству она је упутила 16. корпус ка тробену Јагодње и Соколске планине, а 15. корпус ка Борањи и Гучеву. Овај стратегијски важни планински гробен браниле су релативно слабе снаге 3. српске армије. Због тога је Врховна команда цијенила њихову ситуацију као врло критичну,

³⁰ Операцијски дневник 1. армије, стр. 171 и 173.

³¹ Релација Дунавске дивизије I, стр. 11—14.

³² *Lecter krig*, стр. 611.

³³ За 36 часова колико су укупно трајале ове борбе, 5. Поћорекова армија имала је 4.400 људи избачених из строја. (ВРС, II, 120). Тако се, у ствари, 2. српска армија за два дана у пуној мјери реванширала непријатељу за пораз Тимочке дивизије на Чеврнтији.

па је била принуђена да ојача 3. армију са два пука из састава Ужичке војске, из рејона Вишеграда и Дунавском дивизијом II, за коју је било предвиђено да се ангажује у Срему. Тако је ова дивизија, умјесто преко Саве, била упућена за Крупањ.

Али без обзира на то, командант 1. армије одлучио је да продужи напад. Међутим, он је сматрао да би било незгодно наступати ка линији Рума — Митровица, према првобитном задатку, док не рашчисти ситуацију на десном крилу и боку армије. Стога је одлучио да прво очисти угао у захвату Саве и Дунава, па тек онда да се оријентише ка сјеверу и сјеверозападу.

У том циљу наредио је армијској коњици да продужи извиђање ка Старој и Новој Пазови и да штити лијеви бок Дунавске дивизије I, а по могућности и да прекине пругу Земун — Инђија; Коњичка дивизија да продужи извиђање ка Инђији и Руми и прекине пругу Земун — Петроварадин. Дунавска дивизија I требало је да ослободи рејон Добановци, Сурчин, Земун, а Шумадијска дивизија I да јој штити лијеви бок и позадину, истуривши свој центар и десно крило у висину Товарника и Карловчића.³⁴ Сем тога, команда Одбране Београда замољена је да садјејствује Дунавској дивизији I у нападу на Сурчин и Земун.

Пошто до 9. септембра није дошло до очекиваног продора српских снага ка Руми, генерал Краус је претпостављао да су успјеси Поћорекове 6. армије на Дрини принудили српску Врховну команду да сасвим одустане од те офанзиве. Због тога је помишљао да и сам већ приступи организовању преласка преко Саве, код Јарка. Међутим, повлачење 7. дивизије ка Старој Пазови увјерило га је да Срби не напуштају офанзивне намјере у Срему. Стога је одлучио да од штаба своје 5. армије тражи ојачање, а од Поћорека да тражи одлагање преласка Саве до рашчистићавања ситуације у Срему. Поћорек му је одмах дао одријешене руке у том погледу, а 5. армија му је упутила као помоћ 104. бригаду (из Босуца), 28. пјешадијски пук и двије батерије.³⁵ Да би олакшао положај 7. дивизије, Краус је своју 29. дивизију 10. септембра пребацио у рејон с. Попинци, с. Голубинци.

Када је 9. септембра командант 1. армије тражио садјејство дијелова Одбране Београда, ови су већ били добили задатке у том смислу. У ствари, мање снаге њеног Остружничког одреда још то вече су заузеле села Јаково и Сурчин, а рано изјутра 10. септембра двије чете с Аде Циганлије прешле су Саву и без отпора ушле у Земун, срдачно дочекане од грађанства. Ослобођење Земуна, у жеку Поћорекове офанзиве, иако војнички без великог значаја, политички је веома снажно одјекнуло, како у земљи тако и у иностранству.

³⁴ Заповијест команданта 1. армије Обр. 1087 од 27. августа 1914. Прилог Операцијском дневнику 1. армије, стр. 182.

³⁵ Lecter krig, стр. 611.

Главнина армијске коњице наступила је правцем с. Крњешевци — с. Војка — Стара Пазова. Пошто нигдје није наилазила на отпор, она је пред вече избила испред Старе Пазове и Голубинаца. Дунавска дивизија је такође без борби овладала предвиђеним рејоном и размјештена је ради преноћишта на просторији Угриновци, Добановци, Батајница.

Коњичка дивизија је последије краћих борби заузела Буђановце и Пећинце и зановила на линији Пећинци — Сибач — Буђановци — Никинци. Шумадијска дивизија је извршила извјесно помјерање снага, у духу добијеног задатка, не ступајући у контакт с непријатељем.

Командант армије стекао је утисак да непријатељ прикупља јаче снаге на линији Инђија — Рума — Ириг, па је, претпостављао је, пружити отпор свим снагама, прије него се повуче за Петроварадин. Због тога је он предложио Врховној команди да ојача 1. армију, ако не јачим снагама из 2. армије, а оно бар 7. пуком I и једним артиљеријским дивизионом из Одбране Београда, да би успјешније могла наставити офанзиву.³⁶ Но, не чекајући одговор Врховне команде, он је издао јединицама заподобила задатак да извиђа ка Сремским Карловцима, наслањајући вијест за настављање офанзиве.

Армијска коњица требало је да продужи извиђање до линије Сланкамен — Крњедин — Бешка, а ту да се прикључи Коњичкој дивизији, као њена трећа бригада. Коњичка дивизија је се лијевим крилом на 2. армију, између Шапца и Митровице; Дунавска дивизија да наступи на сјевер, преко Деча и Инђије, а Шумадијска преко Суботишта и Добринаца ка Руми. У случају наиласка на јачег непријатеља, требало је да се све јединице задрже и пређу у одбрану на достигнутој линији „до бољег расвјетљавања ситуације.“³⁷

Прије него што је овај напад продужен, командант је добио одговор Врховне команде да никакво ојачање не може добити већ да рачуна само на сопствене снаге.³⁸

Напад армије продужен је веома опрезно. Дунавска дивизија је наишла на снажан отпор непријатеља на линији Стара Пазова — Голубинци. Прије почетка одсутног напада на ову линију, требало је ликвидирати непријатеља у Новим Бановцима. Али кад је то урађено око 17 часова, било је сувише касно за продужетак напада, па су Дунавска дивизија и армијска коњица зановиле јужно од линије Стара Пазова — Голубинци.³⁹ Лијево

³⁶ Операцијски дневник 1. армије, стр. 186.

³⁷ Операцијски дневник 1. армије, прилог уз стр. 186, Заповијест Обр. 1125 од 28. августа 1914.

³⁸ Исто, стр. 188, Наређење Врховне команде Обр. 2880, од 29. августа 1914.

³⁹ Релација Дунавске дивизије I и Операцијски дневник 1. армије, стр. 188 и 191.

крило Коњичке и десно крило Шумадијске дивизије савладали су слабији отпор непријатеља у Попинцима, а лијево крило Шумадијске дивизије овладало је још и Хртковцима и Јарком и избило на канал Јарчину. На тај начин армија је овладала територијом у захвату Сава — Дунав, до линије Стари Бановци — Голубинци — Петровци — канал Јарчина.

Командант армије планирао је да 12. септембра продужи офанзиву према задатку од претходног дана.⁴⁰ Међутим, око 23 часа 11. септембра добио је наређење Врховне команде да, због тешке ситуације код Крулџа, још исте ноћи једну своју дивизију скине с положаја, пребаци је преко Саве и упути за Ваљево.⁴¹

Штаб армије одмах је наредио да се Дунавска дивизија I непријетно извуче с фронта и упути за Дебrc. Њене положаје требало је да посједне Коњичка дивизија, ојачана 7. пуком II из армијске резерве. Пуковима армијске коњице наредио је да се врате у састав својих дивизија, а Шумадијска дивизија I да се задржи на достигнутој линији. У случају јачег непријатељског притиска требало је да се обје дивизије повлаче ка мостобрану, не упуштајући се у одсуднију борбу.⁴²

У циљу заштите извлачења Дунавске дивизије, командант Коњичке дивизије подијелио је своју одбрамбену зону на два одсјека. Десни, на линији Нови Бановци — Нова Пазова — источна ивица с. Војка, бранили су 1. и 2. коњички пук, један батаљон 7. пука II и једна батерија, под командом пуковника Туцаковића, а лијеви, на линији с. Војке — к. 82 (јужно од с. Голубинаца) бранили су 4. коњички пук, два батаљона 7. пука II и једна батерија, док су остатак 7. пука II, Шумадијски коњички пук и једна хаубичка батерија задржани у дивизијској резерви у рејону с. Шимановаца.⁴³

Дванаестог септембра Дунавска дивизија се у реду и без притиска непријатеља извукла с фронта и пред вече се прикучила на преноћиште у Дебrcу, Новом Селу и Скели, одакле је сјутрадан продужила покрет ка Ваљеву.⁴⁴

Врховна команда је, наиме, одлучила да од Дунавске дивизије I и II Комбиноване дивизије, која је изузета из 2. армије, формира једну јаку офанзивну групу, којом би из рејона Пецке, пребећом Соколске планине, извршила бочни удар на непријатеља који надире ка Крулџу. Пошто је због тога фронт 2. армије продужен на југ, узводно Дрином, постојала је бојазан да би непријатељ могао обновити напад 5. армије, чиме би читав подухват

⁴⁰ Операцијски дневник 1. армије, стр. 189. и 190. са прилозима.

⁴¹ Исто, стр. 190, Наређење Врховне команде Обр. 2927.

⁴² Исто, стр. 190, Наређење штаба 1. армије Обр. 1166. Командант Коњичке дивизије задржао је коњички пук Шумадијске дивизије I, док је Шумадијска, у замјену, задржала 3. пук Коњичке дивизије.

⁴³ Релација Коњичке дивизије.

⁴⁴ Релација Дунавске дивизије I, стр. 21—24.

српске Врховне команде био компромитован. Стога је у Врховној команди сазријевала одлука за потпуно обустављање офанзиве у Срему, како би се преосталим снагама 1. армије ојачала 2. армија у Мачви.

Тако је још изјутра 12. септембра, када је повлачење с положаја Дунавске дивизије I тек почело, Врховна команда наредила да се и друга пјешадијска дивизија 1. армије привуче ближе Сави. С тим у вези, командант 1. армије наредио је да и Шумадијска дивизија одмах отпочне повлачење ка мостобрану, чим се Дунавска дивизија повуче, а Коњичка дивизија ојача Шумадијским коњичким пуком да „закрили цео фронт одступања ка мостобрану“, с тим да јој Шумадијска дивизија прида мања пјешадијска одељења и „по који вод артиљерије“. По завршеном повлачењу Шумадијске дивизије и уколико не би могла одољети непријатељском притиску, Коњичка дивизија је требало да одступи преко мостобрана и да се пребаци на деону обалу Саве.⁴⁵

Командант Шумадијске дивизије је, у духу ове заповијести, формирао колоне, свакој одредио правац повлачења и рејон који треба да посједне ради одбране мостобрана, с тим да повлачење резерве почне у 18, а осталих снага у 20 часова. Командант Коњичке дивизије такође је образовао четири колоне, од по једног пука, са ојачањима, ради затварања четири правца повлачења. Једино је колона на правцу Голубинци — Шимановци — Деч — Ашања имала два пука и једну батерију. Према заповијести, главнине ових колона нијесу смјеле прећи линију Добановци — Деч Карловчић — Товарник — Платичево до 14 часова 13. септембра.⁴⁶ Претпостављало се, наиме, да ће Шумадијска дивизија до тада организовати одбрану мостобрана на линији Прогар — Ашања — Обреж — Витојевци.

Још око 14 часова 57. бригада 29. непријатељске дивизије извршила је противнапад јачим снагама правцем Петровићи — Попинци, а мањим дијеловима правцем Добринци — Сибач. Командант Шумадијске дивизије морао је ангажовати јаче снаге 11. и 19. пука да би, уз подршку артиљерије Коњичке дивизије, одбацио ове непријатељске снаге. То му је пошло за руком и он је при том нанио непријатељу велике губитке.⁴⁷ Међутим, због предстојећег повлачења он није могао тоњењем да искористи овај свој успјех.

⁴⁵ Операцијски дневник 1. армије, стр. 192, прилог: Заповијест Обр. 1170.

⁴⁶ Релација Коњичке дивизије, биљешка за 30. август 1914.

⁴⁷ Два мјесеца касније код заробљеног свештеника 92. непријатељског пука нађен је документ из којег се видјело да је овај пук имао 88 мртвих, 730 рањених и 140 несталих у борби око Попинаца. Укупни губици пука су износили 34% његових ефектива (Релација Шумадијске дивизије I — 37. табак).

Сличан противнапад предузет је и на правцу Голубинци — Војка. Због рањавања команданта 7. пука II у Војки, српске снаге су напустиле ово село и повукле се ка Крњешевцима. Брзом интервенцијом команданта Коњичке дивизије, пуковника Јовановића, одбрана је стабилизована и на овом правцу. Пошто је од 17 часова почела да пада јака киша, и непријатељски притисак је почео да слаби, док, најзад, око 19 часова, није сасвим престао.

Тек сада су били обезбијеђени услови за почетак извлачења Шумадијске дивизије. Ово тим прије што је генерал Краус, последице неуспјеха у рејону Попинаца, одлучио да своје снаге одмори један дан да би их средио, а очекивао је и долазак најављеног појачања, па тек тада да предузме противнапад у циљу одбацивања српских снага преко Саве.

Шумадијска дивизија се у току ноћи несметано повукла на мостобран, док је Коњичка дивизија подесила свој распоред у циљу одбране одређених праваца. Сви су ти покрети управо били приведени крају када је Врховна команда 13. септембра наредила да се и ове двије дивизије повуку из Срема и прикупе у рејону Владимираца.⁴⁸

Командант 1. армије је тада наредио да се Коњичка дивизија, под заштитом Шумадијске дивизије, пребаци преко Саве и прикупи у рејону Црвене механе и села Трбушац и Придворица, а затим да се преко ријеке пребаци и Шумадијска дивизија и прикупи у рејону Дебца. Тек су отпочеле припреме за покрете у духу овог наређења, кад је око 13 часова стигло ново наређење Врховне команде да се повлачење обје дивизије убрза, а одмах по преласку на десну обалу да се обје упуте у Шабац и тамо ставе на располагање команданту 2. армије.⁴⁹ Армијска артиљерија требало је да се упуте за Дунавском дивизијом I, у Ваљево.

Благодарећи одсуству сваког притиска непријатеља, било је могуће да се обје дивизије једновремено повлаче, с тим што се Шумадијска дивизија пребацивала преко Саве на мосту код Новог Села а Коњичка на мосту код Скеле.⁵⁰ Једино је 3. коњички пук прешао у рејону Новог Села.

Коњичка дивизија успјела је да се пребаци преко Саве до 20 часова 13-ог, а Шумадијска до 4 часа 14. септембра. Тота дана обје су ушле у састав 2. армије. Ноћу уочи 14. септембра и дијелови Одбране Београда напустили су Земун. Врховна команда је била вољна да изиђе у сусрет Пашићевом захтјеву да се, из политичких обзира, овај град задржи, али није имала снага које би биле у стању да га бране.

⁴⁸ Операцијски дневник 1. армије, стр. 195. — Прилог, наређење ВК Обр. 1196 од 31. августа 1914.

⁴⁹ Операцијски дневник 1. армије, стр. 196, и прилог, наређење команданта 1. армије Обр. 1197.

⁵⁰ Овај мост је израђен од воденица и скела нађених на Сави, последице њеног форсирања.

*

Од ове офанзиве српске војске очекивано је много: да спријечи одвлачење аустроугарских снага у Галицију, чиме би се допринијело слабењу опште одбрамбене моћи непријатеља, с једне стране, и с друге, да постигне извјестан политички ефекат тиме што ће истаћи слабост Аустро-Угарске, која је, ето, готово на свим правцима принуђена да се бори на сопственој територији. Рачунало се чак и на изазивање немира, ако не и побуна у Аустро-Угарској.

Гледано у тим оквирима, захтјев за офанзиву имао је извјесног оправдања, јер је офанзивним ангажовањем макар и мањег дијела српских снага требало допринијети општим напорима савезника, од којих су очекивана одлучујућа рјешења.

Међутим, имајући у виду опште стање српске војске, а нарочито њену недовољну опремљеност и слабу снабдјевеност муницијом и техничким средствима за прелазак преко Саве, јасно је да је овај захтјев дошао у врло незгодно вријеме. Тога је Врховна команда била свјесна. Али то што га је ипак прихватила, доказ је њеног високог осјећања савезничке солидарности.

Но иако је знала да предузима корак који у понечему превазилази њене снаге, Врховна команда није предузела све што је требало, и што је могла, да ова операција не почне у знаку онако озбиљне неизвјесности. Није се, наима, постарала да прикупи податке нужне о непријатељским снагама у Срему, нити да своје јединице довољно припреми за овај тешки задатак. У припремама је неоправдано посветила пажњу готово искључиво 1. армији, као главној офанзивној групацији, што се веома лоше одразило на успјех помоћних снага, тј. Тимочке дивизије I.

Будући да се, по устјешном форсирању Саве, нашао према непријатељу непознате јачине, који је помоћној колони онако брзо нанио тешке ударце, и у равници, чија је добра комуникативност непријатељу омогућавала брзо маневрисање, командант 1. армије радио је врло обазриво, стално предузимајући нужне мјере безбједности. То је додуше успоравало темпо офанзиве, али му је донијело потпун успјех, уз релативно мале жртве. Једино су дијелови армијске коњице и Дунавске дивизије I у рејону Супрчина имали нешто веће губитке, али и они углавном стога што су ангажоване мимо наређења команданта армије. Но и поред тога што је операција успјешно вођена, њени даљи изгледи нијесу били најбољи. Врховна команда није била у стању да ојача армију, а даље лепегасто ширење у Срему могло је њене јединице да изложи удару непријатеља који је убрзо требало да буде ојачан. Због тога, иако је повлачење 1. армије било условљено погоршањем ситуације на Дрини, оно је у прави час предузето и с обзиром на ситуацију на њеном сопственом фронту.

R É S U M É

Mitar Đurišić

OPÉRATION DE SREM DE L' ARMÉE SERBE EN 1914

Peu après la défaite à Cer en août 1914 le Commandement suprême austro-hongrois des troupes balkaniques, d'accord avec la Cour et le Gouvernement, a décidé d'organiser une nouvelle offensive contre la Serbie. Mais pour cacher ses véritables intentions il faisait courir des bruits de désinformations qu'il n'avait pas de pareilles intentions envers la Serbie.

Le déplacement d'une partie de la seconde armée austro-hongroise de Srem à Galicie les forces de l'Entente ont interprété comme si l'Autriche-Hongrie n'avait pas réellement d'intentions d'offensive contre la Serbie de telle sorte que la France, et surtout la Russie, ont exigé que l'armée serbe prenne l'offensive. Répondant à cet appel le Commandement serbe a décidé d'attaquer à Srem avec une partie de ses forces.

La première armée franchit Sava avec succès le 6 septembre et délivra une partie de Srem jusqu'à Stari Banovci — Stara Pazova — canal Jarčina. La division de Timok (la plus jeune classe de recrues) comme colonne auxiliaire près de Čevrntija n'a pas réussi à forcer la rivière.

Bien que l'opération de Srem de la première armée se développât avec succès, elle a dû être arrêtée à cause de l'aggravation de la situation en Drina moyenne. Les unités serbes se sont retirées à travers Sava le 14 septembre.